

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

NÚMERO 47 / SEGONA ÈPOCA / JUNY 2001

**Consell
de Mallorca**

alimara

Núm. 47

Segona època, juny 2001

Edita: Consell Insular de Mallorca
Departament de Serveis Socials
General Riera, 67
07010 Palma
Tel: (971) 76 07 62
Fax: (971) 76 19 52

Equip editor: Jaume Mateu Martí
Catalina García Garí
(En aquest número hi ha col·laborat el
Servei de Protecció al Menor i Atenció a la Família)

Portada: Joguines II (original 23 x 40 cm)
Jordi Miralles i Hostalot

Maquetació
i impressió: Esment, centre especial de treball d'Amadip

Dipòsit legal: PM-128-1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

LA MEVA FAMÍLIA, LA TEVA FAMÍLIA, LES NOSTRES FAMÍLIES: LES BASES BIOLÒGIQUES, PSICOLÒGIQUES I SOCIALS DE L'ACOLLIMENT FAMILIAR

Dr. Jorge Barudy,

Neuropsiquiatre i terapeuta familiar.

*Consultor i supervisor de programes de prevenció
i tractament del maltractament infantil.*

*Director del Centro EXIL, centre mèdico-psicosocial
belga per a refugiats polítics
víctimes de la tortura.*

INTRODUCCIÓ

En aquest text intent d'establir els ponts entre els actors de l'acolliment familiar: amb la **meva família** ens referim a la família biològica de l'infant; amb la **teva família** ens referim a la família acollidora. Amb **les nostres famílies** ens referim a la comunitat humana que emergeix de l'acolliment i que inclou, a més dels protagonistes de les dues famílies esmentades, els diferents components dels equips professionals que treballen en els programes d'acolliment familiar, i també als membres de les seves respectives famílies, que participen indirectament en el procés.

La família on cada humà, neix, viu i es transforma en persona és un grup humà complex influït pel medi ambient i que hi influeix permanentment.

Les experiències en la família d'origen de cada persona serveixen de model per constituir la seva pròpia família, assegurant o no als fills les atencions que necessiten per créixer, educar-se i desenvolupar-se com a persones sanes i felices, capaces, al seu torn, de tornar a constituir una família capaç de garantir el benestar de les seves cries i així successivament. Aquest procés transgeneracional garanteix no només el benestar de les persones, sinó que, a més, és la garantia per a la supervivència de l'espècie. Dissortadament, no totes les famílies poden participar sanament d'aquests processos. Nombrosos factors poden obstaculitzar, i a voltes impedir, aquesta consecució. Ens referim, per exemple, a factors dependents de l'ambient com la pobresa i l'exclusió social, a factors intrafamiliars com els diferents tipus de maltractaments viscuts en la infància o, per últim, factors individuals com les minúscies i la malaltia mental. En aquestes situacions, els infants tenen dret a ser protegits per altres membres de la seva comunitat, per proporcionar-los les atencions que requereixen per assegurar-los un desenvolupament sa. En aquest sentit, l'acolliment familiar ha de ser considerat com una resposta solidària per ajudar els infants i les famílies biològiques que, per circumstàncies, no poden ocupar-se adequadament dels seus fills. Afortunadament, la majoria dels infants de les nostres societats són educats pels seus pares biològics, però un percentatge, per les raons que esmentàvem abans, ha d'adaptar-se a la conflictiva situació de créixer i ser educat per «adults acollidors» que, no sent pares biològics, han de fer com si ho fossin, recordant-se tostemps que no ho són. Això no hauria d'implicar, necessàriament, patiment per a

tots els protagonistes sempre que se'ls ajudi i se'ls acompanyi a aconseguir un equilibri sa en aquesta situació. Això darrer correspon al rol dels equips de professionals.

Per aconseguir l'harmonia que faciliti el desenvolupament sa dels infants en aquestes circumstàncies especials, tots els adults implicats —pares biològics, pares acollidors, professionals, etc.— han de reconèixer el valor i els drets de l'infant a una parentalitat biològica, però també a una parentalitat social quan els pares biològics, per les seves tragèdies personals, no puguin ocupar-se dels seus fills. Tots, amb el suport dels professionals de diferents àmbits, han de fer tot el possible perquè aquestes dues funcions, la parentalitat biològica —que es basa en la consanguinitat— i la parentalitat social exercida pels pares acollidors, es complementin en el respecte mutu de les persones.

LES BASES BIOLÒGIQUES DE L'ACOLLIMENT FAMILIAR

La capacitat de vincular-se és una de les possibilitats que tenen els éssers vius per mantenir-se vius. Els éssers humans, espècie singular d'allò vivent, estan determinats biològicament per associar-se constituint aquests fenòmens meravellosos que són les dinàmiques socials. L'existència d'allò humà ha estat possible gràcies, només, a l'amor i aquest és un fenomen biològic, com ho creuen molts investigadors d'allò social —en particular Humberto Maturana, els treballs del qual m'han inspirat aquest text (Maturana, H., 1984, 1991).

Per Maturana «els éssers vius, en un sentit estricte, sorgim de l'amor, perquè l'amor, com a emoció, constitueix el domini d'accions d'acceptació recíproca en el que pogué sorgir i conservar-se el conversat, afegint-se com a part constitutiva del viure que ens defineix, a la manera de vida de la nostra avior homínida». Aquest autor va més lluny en les seves afirmacions tot dient: «com a éssers humans, som éssers addictes a l'amor i depenem, per a l'harmonia biològica, del nostre viure de la cooperació i la sensualitat, no de la competència ni de la lluita». Maturana no nega que l'agressió, l'odi, la confrontació i la competència, no es donin, també, en l'àmbit humà, però per ell no poden haver originat allò humà perquè són emocions que separen i no deixen espais de coexistència per a l'emergència dels comportaments socials i el llenguatge.

Des del punt de vista de la biologia de la vida, és a dir, de la conservació d'allò vivent en general i de l'espècie humana en particular, l'emocionar en el registre de l'amor origina vinculacions caracteritzades per l'altruisme social com quelcom específic dels animals socials i, per tant, de l'humà. Aquesta vinculació amb l'altre per produir, mantenir, protegir i reproduir la vida és el resultat, com diu Maturana, de «la biologia de l'amor». Per aquest autor, «parlam d'amor cada cop que tenim una conducta en la que tractam l'altre com un altre legítim en convivència amb nosaltres». En acceptar la legitimitat de l'altre ens estam respectant a nosaltres mateixos, alhora que respectam l'altre. En el respecte incondicional de la persona de l'altre s'obre la possibilitat de generar un clima emocional harmònic, condició necessària per un fer junts. Per això, «l'amor és l'emoció que funda allò social» (Maturana, H., 1984). L'acolliment familiar és, per tant, una de tantes manifestacions del comportament humà altruista basat en la «biologia de l'amor».

A partir de l'enunciat, si volem aconseguir que els acolliments fructifiquin, haurem de ser capaços de crear una emocionalitat d'acceptació mútua de tots els implicats. L'acceptació s'ha de donar en l'emoció veritable i no en l'aparença. Si és en l'aparença, el que més podrem aconseguir seran cooperacions aparents. En això, els infants donen lliçons als adults: si hom intenta vincular-se a un d'ells sense empatia, és a dir, sense considerar el que ells viuen i senten, l'infant ni tan sols s'aproparà. En canvi, si hom li transmet que el comprèn, ben aviat ens prendrà la mà, indicant-nos que està disposat a cooperar amb nosaltres i, per tant, a transformar-se en la vinculació amb nosaltres. Respectar l'altre en la legitimitat de les seves emocions és respectar-li la seva condició de

vivent, oferint-li, alhora, la possibilitat de reconèixer-les per assumir la seva responsabilitat en el procés relacional. Això no vol dir que acceptem allò que l'altra persona va fer o vulgui fer amb nosaltres: hi podem estar en desacord, però això és diferent a desconfiar-li la seva condició de persona.

Crec totalment legítim no estar d'acord amb els comportaments violents d'un pare biològic amb els seus fill, però si ho visc com a pare malvat, el meu emocionar s'expressarà en la meua conducta reduint la complexitat d'aquest subjecte a una categoria «diabolitzant» que el cosifica i que em porta a ser violent perquè li neg el dret a ser tractat com a persona. En canvi, si el consider en la seva complexitat com algú que no ha tingut i encara no té la pràctica per tractar-lo d'una altra manera, donades les seves circumstàncies, les meves interaccions amb ell li comunicaran que m'adon que les seves dificultats per comportar-se com esper que ho faci tenen a veure amb la seva pràctica i no amb el seu ésser. En aquesta capacitat de distingir la persona de la seva pràctica hi ha tota la diferència entre negar i desconfiar una persona, o acceptar-la confirmant-la com un altre legítim en la vinculació. En el primer cas, la vinculació comporta l'anul·lació del conviure; en el segon, la possibilitat d'una obertura vers una vinculació que permeti la convivència i la possibilitat d'influències constructives.

Això comporta considerar que tota persona i cada fenomen són part d'un procés, d'una història i el que observam i ens emociona en el present té sentit si ho consideram des del seu origen, tot i que no el vegem. Ens correspon fer en cada vinculació amb l'altre l'exploració «arqueològica» que pot fer visible allò que no veim.

LES NOSTRES EMOCIONS COM A RECURS O COM A OBSTACLES DELS PROCESSOS VINCULANTS

Tots els gests altruistes, des d'acollir i cuidar un infant que no és fill seu, ajudar un vell, fins a donar la vida pels altres, té un suport biològic, perquè emergeix de la funció i de la força de la biologia de l'amor i en dóna testimoni. Només l'amor pot assegurar la vida al conjunt de l'espècie i només aquest emocionar explica el sacrifici d'alguns membres individuals per assegurar la vida d'altres del seu grup, en especial dels més fràgils. Altres gests com el fer mal, maltractar o destruir un altre, també tenen les seves arrels en allò emocional. D'aquí neix la necessitat de comprendre el rol de les nostres emocions en la manera com ens vinculam amb els altres per facilitar la producció d'aquelles que faciliten els vincles positius tant amb els infants acollits com amb els membres de les xarxes familiars. Les emocions són vivències corporals que es manifesten per determinats comportaments, de tal manera que quan hom canvia d'emoció, canvia els seus comportaments. El repertori emocional del nostre cos és variat i cada emoció juga un paper específic, preparant-nos per un tipus de reacció diferent, bé sigui entrellaçada amb la raó, bé sigui per ella mateixa. Les emocions que més ens influeixen en les relacions amb els altres són:

- a) l'agressivitat, que és el que sentim quan ens sentim amenaçats tot adoptant comportaments destinats a l'autoprotecció i a la protecció d'aquells amb els que ens sentim vinculats;
- b) l'empatia, que és una de les capacitats emocionals més rellevants a l'hora d'establir bones relacions amb els altres. Aquesta emoció és conseqüència de la capacitat dels pares i dels adults que ens cuidaren per transmetre'ns que comprenien i acceptaven el llenguatge no verbal de les nostres emocions, per exemple, el plany quan, encara infants, no havíem desenvolupat la parla. A través d'això ens permeteren desplegar la capacitat d'entendre el món emocional de l'altre, transmetent-li, d'aquesta manera, un missatge d'acceptació incondicional de la seva condició de persona;

- c) la por, estat que ens permet percebre el perill i que pot precedir la ràbia, preparant-nos per defensar-nos o, senzillament, fugir de la situació;
- d) la tristesa, emoció que ens recorda la necessitat de l'altre en el moment de la seva pèrdua i, per suposat,
- e) l'alegria que ens apropa als altres en el plaer d'estar junts i de pertànyer a una mateixa comunitat.

El desafiament dels éssers humans és posar les seves emocions al servei de la convivència per respondre vinculant-se als altres de la forma més adequada possible als desafiaments del viure, tot evitant l'autodestrucció i la destrucció d'aquells que constitueixen el seu teixit social. Com ho resumirem tot seguit, la naturalesa ens ha dotat de tot el que cal perquè sigui així, però hi ha una sèrie de factors que fan que això no sempre sigui possible.

D'una forma simplificada podem afirmar que tots els éssers humans posseeixen dos cervells, un que s'encarrega d'allò emocional i l'altre d'allò racional. En les vinculacions basades en l'acceptació mútua i incondicional dels interlocutors, els dominis emocionals i els dominis racionals funcionen harmònicament. Això implica que el cor i el cap de tots associen les seves competències per guiar-nos en una convivència constructiva.

Hi ha un equilibri entre aquestes dues dimensions, de tal manera que el domini emocional alimenta d'informacions les operacions del domini racional i aquest afina i fins i tot, de vegades, rebutja les dades lliurades pels sistemes emocionals. Els sistemes racionals i emocionals corresponen a estructures cerebrals distintes, però admirablement connectades entre elles. En situacions d'equilibri on no hi ha una amenaça, la coordinació entre aquests dos sistemes està assegurada; però quan emergeix una situació que és viscuda com a amenaçant, algunes emocions es poden disparar sense control al temps que d'altres desapareixen i tot això sobrepassar els dominis racionals.

La coexistència de dos «cervells» en l'animal humà, és el resultat del procés evolutiu de l'espècie. En els animals més primitius, com en els rèptils, només trobam un tronc cerebral que, voltant l'extremitat superior de la medul·la espinal, governa les funcions vitals essencials com un conjunt de reguladors preprogramats que permeten al cos sentir i reaccionar a comptes de sobreviure. No es pot afirmar que aquest cervell reptilià li permeti pensar o aprendre. D'aquesta rel primitiva, del tronc cerebral, neixeran els centres nerviosos base de les emocions. Així, per exemple, en els mamífers ja podem parlar d'un veritable cervell emocional que deim sistema límbic i que és el responsable del repertori emocional que tots nosaltres tenim. Encara més, quan som a la feina curulls de ràbia, o morts de por, és el sistema límbic, l'avantpassat del qual fou el cervell reptilià, qui ens maneja.

Molts milions d'anys han hagut de passar perquè, a partir d'aquests centres, es desplegàs una part superior, el cervell que «pensa» o neocòrtex, que forma una part important de la nostra massa encefàlica. L'aparició del neocòrtex permeté una adaptació millor al medi ambient en la mesura que introdueix noves possibilitats com el pensar, distingir i comprendre les percepcions sensorials, és a dir, no només sentir, sinó tenir una representació d'elles, i alhora tenir sensacions a partir d'una idea, un símbol d'una obra d'art, etc. Aquest element addicional del cervell responsable de la nostra capacitat simbòlica, afegeix nous tòpics a la vida relacional, per tant, als sistemes de vinculacions afectives. M'arrisca a argumentar aquí que el suport anatòmic de la biologia de l'amor és aquest neocòrtex en la mesura que és la seva presència la que permet vinculacions més profundes com les relacions de l'afecció, per exemple, les vinculacions mare-fill que, com sabem, són la base de la familiaritat; els vincles de parella i altres tipus de vinculacions humanes que, pel seu contingut, entren en aquest domini. Això és, que ens permet vincular-nos als infants que acollim tot i que racionalment sabem que no són els nostres fills.

Les espècies que no tenen neocòrtex, com els rèptils, no coneixen el que és l'amor parental, tal com l'entenen els humans, de tal manera que les cries s'han d'amagar per evitar ser devorades pels seus progenitors. Per tant, el nostre cervell racional és un element regulador important del conjunt d'emocions que el contacte amb els altres ens provoca. Però, a més, s'ha d'acceptar que els centres cerebrals superiors no governen tota la nostra vida afectiva. Són milers les situacions relacionals en què, per diferents raons, en sentir-nos amenaçats, el neocòrtex li passa la mà al sistema límbic.

Pel fet que «el cervell racional» s'originà filogenèticament parlant dels centres de l'emoció, s'explica la interconnexió d'aquest amb el sistema límbic o cervell emocional per milers de circuits. Aquest, entre d'altres, confereix als centres de l'emoció un immens poder sobre el funcionament humà i és el que explica l'entrellaçament permanent entre l'emoció, el pensar i l'actuar, a més del caràcter autònom del cervell emocional davant de determinades circumstàncies.

Nombroses són les experiències en què ens trobam en un procés emocional instantani i explosiu, com cridar i fins i tot copejar un infant perquè desaparegui de la nostra vista, o sentir pànic minuts abans d'una entrevista amb algú o sentir-nos en un estat de plaer en una trobada inesperada, etc. Aquestes situacions són la conseqüència d'un curtcircuit del cervell racional, resultat d'un «pirateig neuronal» el responsable del qual és un centre específic del sistema límbic, o cervell emocional, que es coneix per amígdala. L'amígdala és el centre de la nostra vida afectiva i, per tant, l'òrgan especialitzat en qüestions emocionals (Le Doux, J., citat per Goleman, 1995). Emperò al mateix temps, les seves interaccions amb el neocòrtex expliquen com posam el nostre emocional al servei de la vinculació, configurant el que es coneix per intel·ligència emocional (Goleman, 1995).

Cada cop que el nostre organisme se sent amenaçat per quelcom, l'amígdala que actua com a sentinella, desencadena la secreció de les hormones necessàries per posar-nos en estat de combat o de fugida, alhora que els diferents òrgans del nostre cos readapten el seu funcionament per fer front a l'emergència. Un fet important per explicar la reactivitat emocional és el fet que investigacions recents sobre arquitectura cerebral mostren que hi ha una via directa que interconnecta els òrgans dels sentits (ulls, oïda, etc.) amb l'amígdala i que, en situacions d'amenaça, aquesta reacciona directament i només després un segon senyal parteix a través del tàlem al neocòrtex, el que li permet activar la possibilitat de reflexionar sobre el que està passant.

Un altre element important per entendre el nostre emocionar en els processos vinculants és que el sistema límbic que governa les emocions pot no només actuar d'una forma independent de la raó —en tot cas en un primer moment— sinó que, a més, per les investigacions recents es pot afirmar que l'amígdala emmagatzema tot un repertori de records i reaccions que constitueixen una «memòria emocional» tot influenciant les nostres reaccions sense ésser-ne conscients. Així, l'amígdala reté impressions i records d'ordre afectiu dels quals mai n'hem estat conscients. Això pot ajudar-nos a entendre per què els éssers humans reaccionen d'una forma il·lògica i també les ressonàncies que influeixen en les nostres vinculacions amb els infants i les seves famílies. Moltes vegades no és possible explicar per què sentim el que sentim i feim el que feim.

La distinció que hem fet entre els dos cervells ens permet, també, de forma simplificada distingir dos tipus de memòria: una per als esdeveniments ordinaris i una altra per als esdeveniments carregats d'emoció. La importància de la memòria emocional per a la supervivència és indubtable en la mesura que ens permet mantenir un record del que és perillós per evitar situacions similars o plaent per produir-les. Si això és un avantatge per a la nostra «animalitat» no ho és sempre per a la nostra «humanitat», perquè un seguit d'experiències traumàtiques transformades en records emocionals traumàtics, moltes vegades inconscients, poden influir-nos negativament a l'hora de vincular-nos amb

persones que, per les seves singularitats i pel context de les nostres trobades, ens ressonen amb el viscut anteriorment.

Podem afirmar que l'amígdala no té una bona capacitat per discriminar els fets del present i, per això, pot provocar reaccions emocionals excessives davant persones i fets el contingut de les quals no constitueix, realment, cap amenaça per a la vida. Això em recorda una mare que havia sacsejat el seu nadó, que s'havia despert plorant durant la nit, provocant-li lesions molt greus, i que en el moment de l'entrevista amb mi no podia explicar què li havia passat; només podia dir que «embogí». Només a través d'un dolorós procés terapèutic pogué trobar un sentit «a la seva bogeria» en el record de les seves pròpies experiències com a víctima del maltractament de sa mare, que no podia suportar els seus planys de nina i que per això la martiritzava violentament. En aquestes situacions dramàtiques és com si l'amígdala procedís per associació, assimilant automàticament els esdeveniments del present als del passat determinat dominis d'acció que s'escapoleixen del control del cervell racional. Aquesta manca de precisió del sistema límbic s'explica per l'alliberament d'hormones responsables de la reacció emocional abans que els mecanismes racionals de regulació es posin en camí.

Això forma part de la fenomenologia emocional de tots els subjectes amb els qui ens vinculam tant en l'esfera provada com en la professional. La hiperactivitat de l'amígdala és molt més gran quan les experiències emocionalment difícils que ens influeixen es remunten als primers anys de vida i han estat traumàtiques, com els diferents tipus de maltractaments infantils.

El patiment invisible de la infància s'imprimeix en gran part a l'amígdala com a records emocionals inconscients, transformant-se per a molts d'adults en la música de fons del seu accionar emocional. Això s'explica, també, perquè els esdeveniments traumàtics s'esdevenen en un moment en el qual el pensament simbòlic, resultat del funcionament del neocòrtex, no està degudament desenvolupat per donar un sentit a les reaccions emocionals que envaïxen els infants.

Per aquesta raó, molts infants que han estat maltractats es comporten d'una manera particular, com estar permanentment a l'aguait, excitats o, contràriament, inhibits, sense saber per què. Els seus cervells no pogueren enregistrar la causa de les seves emocions, sobretot quan els maltractaments tingueren lloc en la primera infància. Aquesta és una de les moltes raons per la qual els desbordaments dels adults els provoquen tant patiment i poden, a partir d'aquí, fer mal i tot als seus fills sense saber per què. Els maltractaments als fills molt sovint neixen dels maltractaments en la infantesa dels pares i en les emocions que restaren emmagatzemades sense memòria dels fets que els provocaren.

Aquest enunciat ens serveix d'argument per convèncer el món adult de la necessitat de tractar bé els nostres infants perquè la forma que els cuidem marcarà profundament els seus destins com a adults. Al mateix temps, permet reforçar la utilitat de l'acolliment familiar com una alternativa per aturar el cicle repetitiu dels maltractaments.

Com més experiències traumàtiques els subjectes hagin conegut en la seva infància, més dificultats tindrà el cervell racional per tractar l'emocional per tal d'obtenir una finalitat social. Igualment per al cúmul de situacions amenaçants i estressants que cents d'individus, nins i famílies acaren en la seva vida quotidiana perquè viuen en la pobresa, la marginalitat o perquè són víctimes de situacions de guerra, de persecució o viuen en el desequilibri de la immigració. No ens hem d'espantar que alguns pares biològics, les vides dels quals han estat i són veritables drames, no tinguin moltes possibilitats de tractar les seves emocions d'una forma constructiva amb els seus propis fills o altres persones, incloent aquelles que intenten ajudar-los.

El desafiament de l'acolliment familiar és que tant els pares acollidors com els professionals que els acompanyen, intentin oferir contextos vinculants que possibilitin a

aquests pares biològics viure altres experiències on puguin viure emocions més constructives.

La capacitat d'oferir aquests contextos vinculants basats en la biologia de l'amor que descrivíem anteriorment, depèn, entre d'altres coses, de com les famílies acollidores i els professionals s'associïn per ajudar-se mútuament per tractar les emocions provocades pel procés d'acolliment d'una forma intel·ligent i constructiva. Les nostres xarxes ens poden donar suport en l'exercici, davant de cada situació difícil, per exemple després d'una visita o una trobada conflictiva amb la família biològica, a reconèixer les nostres emocions per canalitzar-les al servei de finalitats altruistes centrant-nos en les nostres tasques i reforçant les nostres motivacions per facilitar el benestar dels infants. Els components de les nostres xarxes socials poden ajudar-nos, també, a ampliar les nostres capacitats empàtiques millorant les nostres sensibilitats per percebre el registre emocional dels nostres interlocutors i aconseguir, així, la sintonia necessària per a transmetre'ls els nostres propòsits altruistes.

La regulació del nostre món emocional, que ens permet els comportaments socials és, per tant, possible, gràcies als potencials biològics de què disposem, però al mateix temps aquestes potencialitats es despleguen harmònicament, només si hem tingut la sort de conèixer en la nostra vida familiar i social relacions d'afecció suficientment sanes, acompanyades d'un aprenentatge social del maneig de les emocions.

ELS PROCESSOS D'AFECCIÓ, BASE DE LES CAPACITATS D'ACOLLIMENT

Vincular-se i romandre vinculats, malgrat els esdeveniments i el pas del temps, és el que caracteritza el comportament social de moltes espècies animals i de l'home. Part important de l'energia vital, de la cultura i els comportaments dels membres d'una família o d'un grup estan destinats a mantenir la seva cohesió. Això és fonamental per preservar la vida de tots. Per als infants aquest procés és vital perquè necessiten atenció durant un llarg període de temps. Perquè això sigui possible, els diferents membres d'un grup, família, institució, comunitat, etc., han de sentir-se i reconèixer-se part d'un mateix cos, el que designam com a cos social. Els vincles, en aquest cos, han de ser d'una qualitat tal que assegurin una vivència emocional «amorosa» permanent expressada en comportaments i discursos que consideren cada membre del grup com «un altre legítim», en un procés de coexistència a través del temps.

El contingut emocional dels vincles socials és el resultat del que diferents investigadors en diuen l'afecció. És a dir, una vinculació emocional resultat del que els etòlegs en diuen procés d'empremta. L'experiència de l'afecció constitueix el fonament mateix de l'existència de la família humana, tant la biològica com l'acollidora, i també la dels grups i les institucions socials.

Per tant, podem avançar la idea que els trastorns de l'afecció són una de les fonts més importants en la producció dels diferents tipus de maltractaments que han patit els infants que acollim. Contràriament, si tenim la capacitat d'acollir una criatura, encara que no hagi nat de nosaltres, és perquè, sens dubte, tinguérem la sort d'haver participat en la nostra infància en una relació d'afecció familiar suficientment sana. Això ens proporciona la base per participar en relacions basades en la biologia de l'amor.

Allò que caracteritza l'afecció animal, i per tant humana, és la vinculació de les cries vers els seus progenitors o les persones que en tenen cura, la qual cosa es manifesta en la recerca d'aquells quan desapareixen i el fet de romandre al seu costat en retrobar-lo, i també en la producció de comportaments per obtenir la seva proximitat. Al llarg del temps, la vinculació es manté fins i tot sense que els participants de la relació estiguin sempre presents en el mateix espai. L'afecció es manifesta així per un vincle de fidelitat que esdevé permanent. Aquest procés que hem descrit per als animals correspon en la

família humana a la manera com els infants s'impregnen de sa mare i dels objectes que li recorden el seu món per després impregnar-se de son pare, germans i germanes, etc., creant-se, així, sentiment de la familiaritat.

La base de la capacitat per establir un vincle d'afecció és el reconeixement precoç de les persones familiars i l'establiment d'una comunicació amb elles. Els lligams afectius privilegiats que un infant estableix amb un nombre reduït de persones, l'empeny a cercar la proximitat i el contacte amb elles a través del temps.

Els vincles d'afecció en l'infant s'estructuren a partir de tres components: les conductes d'afecció, els sentiments que les acompanyen i la representació mental de l'afecció. Pel que fa a les conductes d'afecció, l'infant obté i manté la vinculació per un seguit de comportaments com crits, somriures, agitació motora, etc., comportaments de crida com aferrar-se i/o actes de vigilància, i també pel seguiment visual i auditiu de les figures d'afecció. Generalment, amb aquests comportaments, l'infant aconsegueix que sa mare o una altra persona que fa aquesta funció se li apropi i romanguí vora ell. En condicions ecològiques normals, podem notar en el lactant una predisposició a actuar d'aquesta manera quan sa mare s'allunya, alhora que en ella hi ha una predisposició a reaccionar als senyals tot apropant-se al lactant.

Quant als sentiments d'afecció, aquest és generalment una experiència afectiva, per la qual cosa implica els sentiments referits tant a la figura d'afecció com a ella mateixa. Una bona relació d'afecció té com a resultat sentiments d'afirmació i seguretat, associats a la proximitat i al contacte de la figura implicada. La seva pèrdua real o imaginària produeix angoixa.

Per últim, l'afecció implica, també, la construcció per part de l'infant d'una representació mental de la relació amb la figura d'afecció. Segons Félix López (1993), els continguts més importants d'aquest model mental són els records de la relació. Aquestes representacions són dinàmiques perquè canvien adaptant-se als diferents períodes del cicle vital, especialment quan es produeixen esdeveniments importants: en començar l'escola, el naixement de germans i germanes, les pèrdues d'altres figures d'afecció, etc., o canvis evolutius. En una perspectiva més àmplia, els records inclouen també el context físic i social en el qual s'estableix la relació. No només és una representació cognitiva de la relació i dels participants, sinó també un record de les emocions que caracteritzaven l'ambient on aquesta relació s'establí. El model mental de les representacions d'afecció està basat en les experiències viscudes pel nín i la nina. Les experiències percebudes com a negatives, incoherents o inconsistents comportaran deficiències o greus patologies al nivell de la capacitat per establir lligams afectius sans.

AFECCIÓ I SENTIMENT DE FAMILIARITAT

Les nostres pròpies experiències familiars i l'observació del comportament espontani dels adults, ens demostren que la presència d'un lactant desencadena en un context sa el que podríem considerar comportaments *maternants*. Segons Lorenz, el lactant té trets físics que provoquen una impressió específica en l'adult, com el de ser «algú tendre». Aquesta impressió engendraria una emoció de tendresa i un conjunt de gests destinats a l'atenció del lactant, acaronar-lo, prendre'l, bressolar-lo, etc. (Lorenz, K. 1970). Les seves mímiques i vocalitzacions produeixen, també, les mateixes emocions.

En la família el procés d'afecció és circular; per tant, es produeix tant des del nadó vers la seva mare, com d'ella vers ell. Aquest procés és la font del sentiment de familiaritat que lligarà els diferents membres d'una família en l'emoció de pertinença. En el sentit etològic aquesta familiaritat respon a una força biològica, una comunicació material i un vincle sensorial que uneixen els diferents membres d'una família com a resultat del procés d'afecció. Aquesta experiència estructura un veritable òrgan de coexistència que té com a conseqüència les atencions mútues i el respecte per la integritat

dels diferents membres vinculats per l'afecció. Per a l'infant, el sentiment de familiaritat es construeix primer sobre la base d'una relació cos a cos amb sa mare, abans de poder-la anomenar, seguit per la integració del pare i, posteriorment, per l'afecció dels altres membres de la família: germans, germanes, família extensa, etc. La continuïtat biològica amb la mare explica l'intens sentiment de familiaritat experimentat amb ella, mentre que la relació afectiva amb el pare des d'un començament és discontinua: és en la proximitat de la mare que l'infant «percep» el seu pare. I això darrer constitueix l'element que afavoreix la diferenciació de l'infant, perquè quan el pare és present afavoreix la separació del cos a cos mare-fill (Cyrulnik, B. 1989).

La vinculació biològica i, sobretot, emocional que es bescanvia entre un membre de la família i un altre va constituint els estímuls per a cada un d'ells. El funcionament familiar implica la gestió permanent de les emocions per garantir l'espai i el respecte de cada un. La família biològica dels infants acollits per incompetències dels pares presenta, en general, un trastorn en les possibilitats dels pares d'afectar-se als fills, per tant, l'acolliment familiar representa per als infants una alternativa per mantenir i desplegar aquesta capacitat, essencial per al desenvolupament i també per viure en societat. Per això és fonamental que els pares d'acollida siguin capaços de proporcionar una relació d'afecció de qualitat i que les autoritats responsables de la protecció infantil garanteixin protegir la continuïtat d'aquestes relacions. Això per prevenir els trastorns de l'afecció i, en els casos més greus, l'atròfia d'aquesta capacitat.

ELS COMPONENTS PSICOSOCIALS DE L'ACOLLIMENT FAMILIAR: LA REGULACIÓ DE L'AGRESSIVITAT

El maneig de l'agressivitat en la fenomenologia humana té una doble finalitat: d'una part, mantenir una certa «indiferència afectiva» vers altres organismes vius que ens serveixen d'aliment» i, per altra, controlar l'agressivitat interior amb rituals destinats a evitar «menjar-se» i destruir-se els uns als altres. La família acollidora, per la seva complexitat, ha de fer front a un seguit de situacions que despertaran, més fàcilment, l'agressivitat dels seus membres.

Els animals manegen la seva agressivitat en el ramat amb molta eficàcia. En les famílies dels llops, per exemple, hi ha un seguit de rituals comportamentals destinats a calmar l'agressivitat en el ramat i canalitzar-la cap a l'exterior per defensar-se o atacar. Si un llobatò comet l'error d'agredir un llop adult, aquest li respondrà amb un altre comportament agressiu més potent, per exemple una urpada, que té valor comunicatiu, és a dir, transmet un missatge que pot, fins i tot, fer mal però no destruir. Un gest de submissió de part del llobatò, com allunyar-se o acalar les orelles, serà suficient per interrompre la seqüència agressiva. D'aquesta manera, els llops, com altres animals, en condicions d'equilibri ecològic no deixen mai que la seva agressivitat es transformi en violència en l'interior del grup. Quan un desordre ecològic pertorba el ramat i desorganitza els rituals destinats a manejar l'agressivitat en el grup, pot ser que la seqüència agressiva no s'interrompi i es transformi en violència destructiva.

El «ramat» humà no és totalment indiferent a la família dels llops o altres mamífers i en ell l'agressivitat també s'ha d'equilibrar entre dues forces antagòniques: la d'agredir i la d'apaivagar. A diferència dels animals, l'humà existeix també en la representació i la paraula. Com veurem més endavant, això facilitarà el maneig de l'agressivitat en alguns casos i l'obstaculitzarà en altres.

La coexistència harmònica dels «dos cervells» —l'emocional i el racional— descrita anteriorment, és la que permet l'existència i la permanència en el temps d'aquests rituals que, en la fenomenologia humana, corresponen a la «conservació», «la més humana de totes les vinculacions» (Maturana, H., 1991). En les famílies, les conversacions reguladores de l'agressivitat permeten, a més, la sincronització dels subsistemes i de cada

membre del grup. Així, en els conflictes conjugals, conversar evita el desbordament, tot facilitant, a més, la sincronització entre l'home i la dona en la resolució del problema que desencadenà l'agressivitat. Aquests mateixos rituals «conservatoris» permeten la sincronització dels comportament dels testimonis del conflicte, per exemple, el comportament i les paraules que cada infant haurà o no de dir, fer o no fer, per apaivagar-lo a comptes d'amplificar-lo.

Poder conversar no és solament un ritual que permet la regulació dels intercanvis agressius en la família, sinó que també organitza l'atribució de rols, tasques i funcions dels membres del sistema per enfrontar les situacions conflictives. Són també els rituals els que permeten el retrobament, dialogar i assegurar el respecte a les persones implicades en la interacció. Aquests rituals són necessaris per a la supervivència de la família; qualsevol errada pot desencadenar una situació de violència que posi en perill alguns o la totalitat dels membres del sistema familiar. En altres termes, els comportaments i les paraules entrellaçades per l'emoció que constitueixen els rituals, que deim conversació, són, a la vegada, comunicacions vinculants al mateix temps que regulen els efectes de l'emocionar. Aquests processos són, generalment, sistèmics en la mesura que impliquen la intervenció no només dels implicats directament en la interacció, sinó també dels altres membres del sistema. Així, per exemple, entre els infants, fins i tot entre aquells que encara no parlen, en casos de conflictes provocats, per exemple, per tenir una joguina, l'agressivitat pot pujar ràpidament amb el risc que es facin mal. En aquests casos, la intervenció d'un tercer, adult o un altre infant, pot frenar les interaccions agressives abans que es transformin en destructives. La mirada severa de l'adult o el gest de l'infant que s'interposa entre els dos bel·ligerants evoca una amenaça agressiva però, alhora, transmet una emoció tranquil·litzadora. Interpretades pels infants amb missatges que apaivaguen l'emoció agressiva, aquestes intervencions serveixen per controlar els comportaments nocius. Els comportaments de tercers que apaivaguen i disminueixen la tensió de subjectes en conflicte són part fonamental dels rituals familiars.

En situacions d'equilibri ecològic, una família, sigui biològica o acollidora, no haurà de produir violència si els diferents membres que la formen estan vinculats per una afecció sana i si hi ha «converses» que, per bastar i de bona qualitat, permeten el maneig de l'agressivitat en el sistema. Això també és vàlid per a la relació entre els pares biològics, els pares acollidors i els professionals de l'acolliment. En situacions on això no passa, emocions interpersonals intenses i no controlades poden conduir a una «explosió» de comportaments, gests i paraules que poden danyar les persones implicades en la vinculació, posant en perill la seva pròpia existència. L'existència de relacions de poder asimètriques fa que aquesta força agressiva incontrolada es dirigeixi quasi sempre del més fort al més feble; per exemple, del cap al subordinat, de l'home vers la dona, de l'adult cap a l'infant i de l'adult vers el vell. Aquest desbordament agressiu, que correspon al que coneixem per violència agressiva, pot aparèixer, com deïem, com a conseqüència d'un desordre ecològic amb un esgotament de les possibilitats naturals de conservació en un grup. Són molts els casos en què les famílies, les institucions o els grups es troben submergits en situacions de desequilibri ecològic. Ens referim, per exemple, als contextos de pobresa, d'exclusió social i marginalitat, a les guerres, a les desigualtats socials, al maltractament de professionals i usuaris en situacions de violència institucionals, etc. Però les situacions més greus apareixen quan els membres implicats en els processos de vinculació han conegut mancances importants en els seus processos d'afecció i/o han estat socialitzats en un ambient familiar i social caracteritzats per l'existència de creences violentes que neguen la biologia de l'amor. Quan passa això estam davant el risc, com veurem més endavant, de l'existència d'una violència agressiva, si no d'una més greu, a saber, la violència ideològica (Barudy, J., 1998).

Des del punt de vista emocional, els processos d'acolliment familiar són com una dansa on hi participen distintes persones (pares acollidors, infants acollits, infants propis, pares biològics, professionals de l'acolliment, autoritats, etc.) que s'avenen i s'oposen segons la melodia emocional que els seus cossos van produint. Comprometre's en l'acolliment és com ficar-se en una marea formada per emocions pròpies i emocions dels altres, en la qual, per moments, estam en calma i altres cops sacsats pel que ens passa. La calma pot provenir dels moments en què ens sentim prop de l'infant acollit, perquè ho comprenem empàticament, alhora que ens sentim compresos i confirmats pels pares biològics i els professionals en la nostra condició de pares acollidors. Són moments basats en una emoció empàtica on emergeix la confiança, es materialitzen noves afeccions i s'entreu l'alegria d'estar en comunió amb els altres per tal d'obtenir un canvi constructiu per a la vida de l'infant. Contràriament, els moments d'inquietud poden correspondre a aquells en què els pares biològics ens semblen estranys, incomprensibles, amenaçadors, on la por a allò desconegut o a la confusió convertida en ràbia defensiva, ens separa momentàniament o definitiva de l'altre. En els moments difícils, el nostre organisme emocionalment pertorbat, en crisi, pot cercar els seu equilibri d'una manera constructiva, amb els seus recursos, per exemple en els records i la memòria emocional que sosté la nostra estima, en el sentiment de no estar sol, de pertànyer a una xarxa de familiars, amics i col·legues, en la possibilitat d'associar i utilitzar models teòrics que aportin sentit. Tot això i molt més actiu és aquest pilot que tenim tots i que ara deim intel·ligència emocional, i que és el que ens permet retallar distàncies i tornar a recordar-nos de l'altre per co-construir espais consensuats d'harmonia emocional que defineixen àmbits d'acció constructius.

Però si el nostre organisme no té recursos per trampejar la tempesta emocional que l'altre ens desvetlla, en aquest cas els pares biològics, hi ha un risc gran que la desvinculació s'instal·li i que el nostre organisme opti pel «campi qui puguí», acabant salvant-se a través de l'atac violent, la desconfirmació de l'altre o la indiferència.

LA MEVA FAMÍLIA, LA MEVA CULTURA. LA TEVA FAMÍLIA, LA TEVA CULTURA

Cada subjecte i cada família viuen submergits en un conjunt de comportaments, records i històries que donen sentit i expliquen el que passa i ha passat a la família, i que es conserven a través del pas de les generacions. Així, cada família porta en el seu «equipatge» una cultura pròpia i pertanyent, al mateix temps, a una cultura més àmplia: la de la seva comunitat. Sentir-se part d'una família és quelcom vital per a cada un dels seus membres, en el sentit que mantenir-se i sentir-se una família humana que pot parlar —i, per tant, simbolitzar les nostres experiències— és el que permet que les experiències de cadascun es materialitzin en forma d'un relat, d'una història singular per a cada un. Per tant, per a l'infant acollit, les seves experiències familiars no són només emocionals, sinó també històriques, que li permeten representar-se: la seva família (la biològica), la teva família (l'acollidora) i les nostres famílies (allò que segurament voldria: de les dues, fer-ne una). Mai no s'ha d'oblidar que cada família compta —o es conta— amb una història que vol explicar i donar sentit als comportaments de tots i de cadascun dels seus membres i també del món que els envolta. Per a la família, la percepció i expressió a través de la paraula de les seves experiències, correspon també a una part de les seves circumstàncies. La paraula dona a cada membre d'una família la consciència de la seva realitat familiar singular, i també del seu procés evolutiu, però igualment el confronta amb l'angoixa lligada a la representació d'experiències com la separació, l'envelliment, la mort, la violència, l'amor, la solitud, l'altre amenaçador, etc. Poder parlar de les nostres famílies ens permet sentir-nos arrelats a una història, establint lligams amb els nostres

avantpassats i retornar-nos al futur amb els nostres projectes, combats, diàlegs i els nostres descendents.

El llenguatge verbal permet, també, la transmissió transgeneracional de les experiències a través dels relats organitzats en sistemes d'idees i creences que formaran part de la cultura familiar. Aquests relats culturals permeten no només donar sentit als successos, sinó que proporcionen igualment un sentit de pertinença i de «cohesió» als diferents membres d'un llinatge familiar. Aquesta cohesió facilita el treball col·lectiu per afrontar els desafiaments adaptatius. Per exemple, el sol fet de compartir les mateixes creences en una família proporciona a tots els seus membres una experiència compartida que assegura la unitat familiar, promovent, a la vegada, sentiments de seguretat i protecció, garantia necessària per poder fer front a les perturbacions que provenen de l'entorn. Els comportaments i relats s'organitzen en els patrons repetitius que corresponen al que hem dit «els rituals i ritus familiars».

Compartir en grup una mateixa representació de la família constitueix un dels elements fonamentals de les circumstàncies de vida de cadascun dels seus integrants i del seu conjunt. Això proporciona una part important del sentit de pertinença a una col·lectivitat i a una cultura. Si l'adhesió a aquesta cultura és imposada per la força, hi haurà risc important de falsejar la percepció d'ell mateix i dels altres. Aquest és el cas en les dinàmiques socials i familiars abusives, que bloquegen la creativitat individual, petrifiquen la capacitat reflexiva i impedeixen la trobada i el diàleg amb els altres.

Trobam aquesta dinàmica i les seves conseqüències en les societats totalitàries, en les famílies abusives, maltractadores, psicotitzants, etc., on les persones són «convencudes» que les creences dominants són veritats absolutes. Per bé que la paraula és un instrument essencial per conèixer l'altre, respectar-lo i associar-se per al bé comú, sempre hi ha el risc que cada família o cada grup es tanqui en el seu món de representacions perdent, així, les possibilitats dels intercanvis i associacions que calen per a l'adaptació.

L'ACOLLIMENT FAMILIAR COM UN EXEMPLE DE L'ALTRUISME SOCIAL

L'observació d'un teixit social sa en una comunitat (família, barri, institució) els membres de la qual estan lligats per una afecció sana, ens permet constatar que els adults i els infants estan vinculats per afectes, comportaments i sistemes de creences els objectius dels quals es destinen a promoure i protegir la vida, i també a facilitar el creixement dels seus membres. Aquests comportaments associatius, a través dels quals en els sistemes animals es distribueixen els recursos existents en l'entorn de forma més o menys justa o es distribueixen les tasques d'acord a les competències i possibilitats de cada membre o dels subsistemes, corresponen al que els etòlegs en diuen comportament socials «altruistes», és a dir, comportaments individuals que comporten conseqüències benèfiques per al conjunt del sistema. Hi ha molts exemples en el regne animal que demostren que la supervivència de les famílies i de les espècies depèn de l'existència d'aquests comportaments socials altruistes.

Per exemple, en els antílops que viuen en terrenys muntanyosos, si el ramat ha de fugir dels predadors, per passar d'un cim a un altre, el ramat es mou en una formació que porta el mascle dominant seguit de les femelles i els joves. Tanquen el ramat altres mascles, un dels quals s'endarrereix en el cim més proper i manté a la vista el predador mentre els altres davallen. Tan aviat com han fet el nou cim, se'ls uneix. Només retorna al grup quan, guiat pels mascles dominants, ha fet el cim veí (Maturana, H.; Varela, F., 1984). Aquesta forma peculiar de conducta altruista és comparable a la d'una mare o un pare que atén, acull i educa els seus fills, encara que sigui en detriment dels seus propis interessos individuals en una família biològica suficientment sana o a les de les famílies d'acollida en una xarxa social més àmplia.

L'acolliment familiar pot ser també conceptualitzat com un producte d'un conjunt de comportaments altruistes que formen part d'un procés que hem anomenat «tribalització». En la tribu amb un enfocament comunitari, els seus membres assumeixen el benestar infantil com una tasca col·lectiva i associativa. Partint del reconeixement dels recursos familiars, les xarxes socials tenen la capacitat de: detectar el patiment infantil lligat a una situació de crisi familiar, visualitzar els recursos de la família biològica i mobilitzar altres famílies, els recursos de les quals faciliten i contribueixen a oferir l'atenció i protecció a l'infant, tot respectant el seu vincle amb la família d'origen.

No obstant, no sempre s'aconsegueixen aquestes dinàmiques i l'acolliment familiar es desvirtua transformant-se en un procés traumàtic per a l'infant, bé sigui perquè es cau en la teoria integrista «de donar prioritat a la família d'origen a qualsevol preu», o bé la idea «del recanvi familiar».

L'acolliment familiar pot ser traumàtic per als implicats, començant per l'infant, seguint pels pares implicats —d'origen i d'acollida— i incloent els professionals dels equips, quan els gestors dels programes no són capaços de facilitar un treball de xarxa basat en aquesta noció d'altruisme social.

LÍMITS DE L'ACOLLIMENT FAMILIAR

No sempre la solució proposada resol el problema o, el que és pitjor, hi ha solucions que són pitjors que els problemes.

Maturana i Varela (1984) recullen l'exemple dramàtic de l'acolliment familiar de dues nines hindús que el 1922 varen ser recuperades d'una gossada de llops que les havia criat, lluny de tot contacte humà. En ser descobertes, les dues menudes no sabien estar dretes tot i les seves edats, 8 i 5 anys. Caminaven de grapes, no sabien parlar i tenien el rostre inexpressiu. Només menjaven carn crua, tenien costums nocturns i rebutjaven el contacte humà, estimant-se més la companyia de cans o llops. La més petita va morir poc després de ser descoberta. La major, sobrevisqué més o menys deu anys. A pesar de l'atenció de la família del missioner anglicà que l'havia salvat i d'altres persones que li proposaren relacions, no arribà a humanitzar-se completament. Tot i haver canviat els seus costums alimentaris i haver après a mantenir-se dreta, tornava a córrer de grapes quan se sentia amenaçada. Aprengué a comunicar-se usant certes paraules, però sense aconseguir parlar realment. Aquest exemple, entre d'altres, demostra que els esforços «terapèutics» oferts per l'entorn d'aquestes dues nines només pogueren modificar part de la seva història de «filles de llops», sense arribar a humanitzar-les totalment, és a dir, arribar a parlar.

El cas de les nines llobes il·lustra que, malgrat la construcció genètica, l'anatomia i la fisiologia humanes, el fet de no haver conegut precoçment interaccions humanes provocà que, un cop varen ser posades en aquest medi, només una d'elles sobrevisqué però en condició de meitat lloba, meitat humana.

En aquest cas, els comportaments que els humans volgueren humanitzar varen ser aquells que eren coherents en el món dels llops on varen ser criades. A diferència dels que tractaren d'humanitzar les nines llobes, els qui participam en programes d'acolliment familiar sabem que les nostres intervencions no poden canviar-ho tot perquè, com les nines llobes, una part de l'estructura dels infants acollits està determinada per la seva vida abans de l'acolliment i pels lligams que els uneixen a les seves famílies biològiques. Per tant, com diu l'adagi popular, «no podem demanar la lluna en un cove», però jo hi afegiria, «només poden demanar llunetes».

A l'infant a qui se li ofereix un acolliment familiar, en els primers moments viu una situació de crisi per la inestabilitat, resultat del canvi del seu món familiar biològic al qual, malgrat el patiment, s'hi havia acostumat. Però aquesta vivència no és, necessàriament, «traumàtica»; no tot allò que fa mal és traumàtic; ha estat traumàtic allò que

motivà la mesura de protecció. No obstant, l'acolliment pot transformar-se en una experiència traumàtica si allò que l'infant rep en la seva família acollidora no considera la singularitat de les seves experiències caracteritzada per: a) trastorns de l'afecció; b) traumatismes; c) trastorns del comportament que, encara que semblin anormals i disruptius, són els que l'infant hagué de desplegar per adaptar-se al funcionament, molt sovint caòtic, abusiu i maltractador de la seva família d'origen. Per altra part, l'acolliment familiar també pot resultar traumàtic si se subestima la importància dels processos d'afecció amb els seus genitors i la seva família biològica rompent el contacte de l'infant amb ells sense permetre-li, en els casos que les circumstàncies ho requereixin, una explicació coherent del per què.

Per últim, l'acolliment familiar pot ser francament perjudicial per a l'infant si no es prevenen els factors que poden desestabilitzar una família acollidora, en els criteris de selecció de famílies acollidores i en l'assignació dels seus «fills/es» a acollir.

El procés d'acolliment familiar en una òptica altruista el considera com un procés on s'ha d'articular positivament per a l'infant la vivència de la seva família (biològica); la seva família (que m'acull); les nostres famílies (família d'origen i família acollidora) que, juntament amb els professionals, també influenciats per les seves pròpies famílies, formen part de la xarxa social o comunitat que m'atén i ajuden els meus pares biològics perquè tenen problemes i no em poden cuidar ni educar...

LA MEVA FAMÍLIA: LA FAMÍLIA BIOLÒGICA DE L'INFANT

En els casos menys greus, l'infant acollit prové d'una família els pares del qual es veuen superats per una situació de crisi, per una acumulació de factors d'estrés i/o pobre en recursos per fer front a les circumstàncies. En aquests casos, els pares es troben en una situació d'incompetència parental temporal o provisòria, per la qual cosa poden col·laborar amb major facilitat amb els pares acollidors.

En els casos més greus i a voltes dramàtics, l'acolliment és la millor alternativa per protegir un infant del dany causat per una incompetència parental severa, crònica i, moltes vegades, irreversible dels seus pares. En aquest cas, la presència dels fills trastorna el fràgil equilibri individual i conjugal dels pares. Podem dir que el desafiament de la relació amb els seus fills «desencadena el patiment inconscient dels pares, productes dels seus drames infantils», el que els porta a «rescabalar» amb els seus propis fills, desatenent-los, maltractant-los o abusant-ne sexualment.

En aquests casos, l'acolliment familiar pot ser terapèutic per als pares i, sobretot, per als fills. Dissortadament, les dificultats personals d'aquests pares els impedeixen de reconèixer el valor positiu d'aquest acolliment per als seus fills i per a ells mateixos, per la qual cosa, en general, no cooperen amb els acollidors i, fins i tot, intenten sabotejar tot el que aquests fan pels seus fills.

Per altra banda, tant en el primer cas —on l'acolliment és una alternativa a una crisi familiar— com en el segon —on és un recurs de protecció per a infants en perill— l'acolliment en si provoca «una crisi» en la família acollidora.

LA TEVA FAMÍLIA QUE M'ACULL

La integració o «la intrusió» d'un infant en una família acollidora implicarà sempre una pertorbació perquè aquesta família haurà de modificar la seva forma de funcionar per poder integrar un nou element singular i aliè —l'infant acollit— sense perdre la seva organització i la seva forma de ser. La condició d'«estranger» del nou membre prové del fet que la seva constitució està formada per «tres cossos»:

- a) El seu cos individual: amb una dimensió biològica, psicològica i social. Aquest cos, a voltes traumatitzat per experiències puntuals i/o cròniques de maltractaments a les quals s'ha hagut d'adaptar. Per exemple, el d'un acolliment familiar

d'un infant víctima de maltractaments físics podrà implicar que els membres de la família acollidora hauran d'ajudar l'infant a calmar-se davant de situacions que li recordin allò viscut. O hauran de tenir paciència per ajudar-lo a superar els seus comportaments disruptius i agressius, i també els seus gests provocadors i/o comportaments violents amb els més petits, etc. Tots aquests corresponen als mecanismes adaptatius que aquest infant ha desplegat per sobreviure a la seva situació de maltractament. A aquest procés li deim «la carrera moral de l'infant maltractat», podent descriure una carrera moral particular per al maltractament físic, per a l'abús sexual, per a les situacions de negligència i abandonament i per a la violència psicològica.

- b) El seu cos familiar: resultat de la seva pertinença a la seva família d'origen. El que constitueix una realitat de filiació biològica, resultat de la consanguinitat i dels processos d'afecció que es despleguen en els contactes amb sa mare, pare i altres membres de la seva família. Aquestes experiències creen una familiaritat amb un component sensorial —sentir-se la mateixa olor, del mateix color, escoltar-se emetent els mateixos sons— un component emocional i una representació que completa un sentiment de pertinença a una família singular amb nom i llinatges. Com més tardà hagi estat l'acolliment, més gran serà la força de pertinença de l'infant a la seva família biològica. Això permet explicar la força dels sentiments de lleialtat dels fills a les seves famílies d'origen i això malgrat el dany i el patiment provocat pels seus pares.
- c) El cos comunitari: al medi sociocultural en el qual l'infant ha nascut i, en part, s'ha desenvolupat. Les pertinences ètniques, culturals i socials determinen, també, una part important de les vivències dels infants i dels seus processos d'aprenentatge. En integrar-se a la seva família d'acollida, l'infant haurà d'aprendre noves formes de funcionar en família i en comunitat.

LES NOSTRES FAMÍLIES

Les relacions entre els pares biològics i els pares acollidors són processos difícils i complexos. Si totes les condicions fossin positives, les dues famílies més els equips professionals haurien de constituir una mena de tribu metafòrica capaç d'oferir als infants acollits una casta de gran pati on tots els adults —cadascun amb les seves possibilitats i recursos— proporcioni les atencions, la protecció i l'educació a la que tenen dret.

Per facilitar la trobada i la coordinació entre els membres d'aquestes dues famílies, els equips de professionals poden jugar un rol essencial. Això com a mediadors del procés d'acolliment que, per una banda, acompanyen i ajuden la família biològica perquè compregui l'acolliment com una ajuda i no com una penalització, i per altra donin suport a la família acollidora. Sense oblidar la necessitat prioritària d'acompanyar el procés d'elaboració de l'infant tant de les seves manifestacions de patiment per la pèrdua del seu món com dels «processos d'afecció» amb les noves persones que volen ajudar als seus pares a aconseguir que l'infant sigui sa i feliç.

Aquest procés implica una reflexió permanent sobre els recursos a assignar per a teràpia de la família biològica. La base d'aquest treball terapèutic és poder acarar sense tabús la noció de competències parentals, acceptant treballar en la distinció entre incompetència parental temporal i incompetència definitiva.

Els equips mediadors han de tenir sempre present en cada una de les seves intervencions la vivència i el patiment de l'infant.

Pel que fa a la família biològica, per exemple, estar pendent de com l'infant integra o comprèn la noció de competència o incompetència dels seus pares. Tot i que parlar d'aquests temes és dolorós per a la família i l'infant, cal que sigui tractat.

PER UNA ÈTICA D'UN ACOLLIMENT BASAT EN LA BIOLOGIA DE L'AMOR

Si cada ésser humà o cada sistema humà produeix el seu propi món a partir de la seva estructura i de la seva història, és només a través de la trobada i del diàleg al voltant del respecte per la vida i els drets de tots, que una societat produirà un món compartit per tots. Dissortadament, això no és el que domina en el context cultural on desplegem les nostres pràctiques. Són molts els exemples que ens assenyalen en la quotidianitat que estam submergits en una cultura centrada en la competència i la llei del més fort i del poderós, la qual cosa justifica la negació de l'altre adduint la superioritat del dominador i la inferioritat del dominat. En aquesta cultura es legitima la violència i la discriminació sexista, ètnica, adúltera i de classe, i a través de missatges manipuladors i subliminals s'incita a valorar les aparences i la mentida de pretendre ser el que no s'és. És aquesta mateixa cultura que legitima la destrucció de la naturalesa en benefici de l'enriquiment dels destructors.

Davant d'aquesta cultura dominant ens queda el desafiament de ser decents per aportar «fent cadascú el que pot amb el que té i en l'àmbit possible» per, així, aconseguir vinculacions constructives basades en la cooperació, l'equitat, la justícia, el respecte d'allò humà, i també l'intercanvi harmònic amb la naturalesa, elements organitzadors de la convivència. Aquestes vinculacions constructives que co-construïm amb les famílies i els infants que participen en els processos d'acolliment familiar són com «gotes d'aigua» que no poden eixugar-se perquè són testimonis de la veritable essència d'allò humà: l'amor. Per tant, són formes de resistències biològiques al pes de la cultura dominant, sexista, classista i adúltera.

BIBLIOGRAFIA

BARUDY, J., *El dolor invisible de la infancia: una lectura ecosistémica*. Editorial Paidós, Barcelona: 1998.

CYRULNIK, B., *Sous le signe du lien*. Hachete, París: 1989.

GOLEMAN, D., *La inteligencia emocional*. Barcelona: 1998.

LÓPEZ SÁNCHEZ, F., *El apego a lo largo del ciclo vital*, a Ortiz Barón, J., i Yarnoz Yaben, S., *Teoría del apego y relaciones afectivas*, pàgines 11-62. Universidad del País Vasco, Bilbao: 1993.

LORENZ, K., *Studies in animal and human behaviour* (vols. 1 i 2)

MATURANA, H., *El sentido de lo humano*, Dolme. Santiago de Chile, 1991.

MATURANA, H.; VARELA, G., *El árbol del conocimiento*, Editorial Universitaria. Santiago de Chile: 1984.